

LES QUATRE VIDES DE L'ORFEÓ SANT GRAAL (1911-1957)

Jaume Clarà i Arisa

RESUM

Malgrat que les seves quatre etapes d'existència només sumen mitja dotzena d'anys, l'existència de l'Orfeó Sant Graal ha estat important en la vida cultural moianesa del segle xx. L'article en ressegueix l'evolució i aporta també dades sobre l'origen del cant coral a Moià a través dels cors de Clavé.

Primeres notícies de cant coral a Moià: l'Aurora Moyanesa

Quan el dia 16 d'agost de 1905, durant la celebració de la primera Festa de l'Arbre Fruiter, s'estrenà l'*Himne de l'arbre fruiter*, la seva interpretació anà a càrrec d'un cor improvisat per a l'ocasió, format per moianesos que l'havien assajat els dies precedents. Això mateix succeí en les edicions següents de la festa, amb Francesc Viñas cantant el solo sempre que podia ser-hi present. El conegut himne, amb música d'Enric Morera i lletra de Joan Maragall, pretenia galvanitzar l'esperit del poble moianès al voltant de l'obra de regeneració que era la Festa de l'Arbre Fruiter. En aquest sentit, el fet de ser cantat per un cor completament amateur li podia donar fins i tot un valor afegit: tot el «poble» unit a favor d'un símbol.¹

1. Sobre l'*Himne de l'Arbre Fruiter*, vegeu Jaume CLARÀ I ARISA, *L'obra cívica del tenor Francesc Viñas: cent anys de la Festa de l'Arbre Fruiter (1904-2003)*, Moià: Ajuntament de Moià; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, pp. 156-161.

La veritat, però, és que Viñas hagué d'improvisar un cor per la senzilla raó que la vila de Moià en aquells moments no en tenia cap. El mateix tenor recordà en les seves memòries que, cap a 1878, a Moià s'havia organitzat un cor de Clavé.² D'aquesta entitat coral no en tenim cap més dada, però sí d'una d'anterior, fundada quinze anys abans, en 1863, just l'any del naixement de Viñas. Aquest cor, anomenat Aurora Moyanesa —sovint citat simplement com La Aurora—, juntament amb La Fraternidad, de Castellterçol, era un dels cors de Clavé que es van popularitzar per tot Catalunya des que l'any 1850 Josep Anselm Clavé fundà la primera societat coral dels Països Catalans. En la creació dels dos cors moianesencs i d'altres de la Catalunya Central hi jugà un paper important Climent Cuspinera i Oller, que el 4 de gener de 1863 havia fundat la coral Euterpe Caldense al seu poble, Caldes de Montbui. Des d'allà intervingué en la creació de l'Aurora Moyanesa (21 de juliol de 1863) i de La Fraternidad (23 d'agost de 1863). Uns dies abans, l'1, 2 i 3 de juliol, durant les festes de benedicció de les noves campanes de Moià els joves de la vila havien pagat l'actuació del cor Apolo, de Manresa,³ fet que també deuria influir en la decisió de crear la pròpia coral, tres setmanes després.

L'Aurora Moyanesa comptava amb vint-i-set membres⁴ (el cor de Castellterçol, amb trenta-vuit), sota la direcció del cafeter i músic Josep Uñó.⁵ El president era l'advocat Leandre Ribot, germà del també advocat Sebastià Ribot de Morató. Precisament l'estrena del seu estendard es realitzà el dia de cap d'any de 1864, a nivell popular a la plaça de Sant Sebastià, davant la casa Ribot, i per a «las familias mas lucidas de la poblacion», a l'interior de la mateixa casa.⁶ L'estendard havia estat confeccionat, com la major

2. Luigi de GREGORI, *Francesc Viñas, el gran tenor català, fundador de la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter*, Barcelona, 1935, p. 26.
3. *Relación breve y verídica de la restauración de las campanas de la Parroquia de Santa María de Moyá, del Obispado de Vich, que empieza desde el principio de la empresa y concluye con la explicación de las fiestas que se celebraron con motivo de la bendición solemne de las mismas en los tres primeros días del mes de julio del año 1863* (Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, fons Arxiu Parroquial de Santa Maria de Moià).
4. Inicialment eren una seixantena en afegir-s'hi gent de l'Estany, que probablement després formaren el seu propi cor, segons Jaume CARBONELL i GUBERNA, *Josep Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya, 1850-1870*, Cabrera de Mar: Galerada, 2000, pp. 411-413.
5. «Després que Climent Cuspinera hagués format el primer nucli coral, la direcció va passar a Josep Oñó, autor també d'algunes obres del repertori de La Aurora» (Jaume CARBONELL i GUBERNA, *Josep Anselm Clavé ...*, p. 413), però no queda clar d'on treu aquesta informació.
6. Era la casa coneguda, en ser enderrocada l'any 1977, com a cal Santaire. Totes les dades sobre aquesta coral les obtenim de *El Metrónomo: semanario musical y literario*, que edità vuitanta-quatre números entre l'11 de gener de 1863 i el 7 d'agost de 1864 (vegeu-ne la col·lecció sencera digitalitzada en la *Memoria de Madrid: biblioteca digital*, <<http://www.memoriademadrid.es/>> [consulta: 14 juny 2017]). La crònica de l'estrena de l'estendard, escrita per Fidel Antonell, director del cor castellterçolenc, que també participà en l'acte, es troba en el núm. 51, 10 gener 1864, p. 3.

part dels qui portaven els diversos cors de Clavé, al taller del brodatador i cordoner Joan Medina, al carrer Ample, de Barcelona.⁷ L'estrena va ser polèmica, perquè l'autoritat eclesiàstica no va accedir a fer la benedicció i aquesta s'hagué de fer a l'església de la Bonanova, de Sant Gervasi, el 22 de desembre de 1863. Els problemes amb el rector sembla que venien d'abans, quan, el juny d'aquell mateix any 1863, el bisbe de Vic no havia assistit a la benedicció de les noves campanes perquè els joves del poble no havien volgut suspendre els balls que organitzaven.⁸ De tota manera, les reticències eclesiàstiques no foren exclusives de Moià: en altres llocs de Catalunya, com el Vendrell o Montblanc, succeïren fets similars.⁹

No creiem que la durada de l'Aurora Moyanesa fos gaire llarga ni molt activa: a diferència de la castellerçolenca, no participà en una reunió de societats euterpenses l'1 de maig de 1864 i, si bé consta com un dels cinquanta-set cors que havien d'intervenir en el quart gran festival d'Euterpe i segon concurs coral als Camps Elisis de Barcelona, els dies 4, 5 i 6 de juny de 1864, no fou cap dels vint-i-nou que cantaren en el concurs (el de Castellerçol sí que ho féu, sense guanyar cap dels tretze premis atorgats).

És molt probable que hi hagués nous intents de formar un cor a Moià, com el que esmenta Francesc Viñas de cap a 1878. I també és molt probable que Josep Uñó (1837-1899), conegut com el «Mestre dels Músics»,¹⁰ a més

-
7. «Leemos en la *Corona* del 19 [de diciembre]. / "Ayer tarde se estaba montando ya en su asta-bandera de doble cruz con ramitos de plata y coronada con un grupo alegórico á la música, el rico cuanto precioso pendon que por encargo de la sociedad coral de Moyá acaba de ser confeccionado en los talleres del bordador señor Medina. Es de raso amarillo el fondo con franjas color morado y ancho fleco: así en estas como en aquel, lucen, bordados en relieve, bonitos arabescos y el escudo de armas de la poblacion. Las letras, morado y oro, que se destacan del centro y dicen *Aurora moyanesa*, los cordones y las borlas contribuyen poderosamente á hacer de dicho pendon una obra del mejor gusto, correspondiendo á todo ello la ejecucion digna del bien reputado industrial que la ha llevado á cabo"» (*El Metrófono*, núm. 49, 25 desembre 1863, p. 5).
 8. «La prohibicion, segun creemos saber, emana del prelado de la diócesis de Vich: esto nos hace recordar que S.S. Ilma. se privó tiempo atrás de asistir á la bendicion de las campanas de Moyá, conforme tenia resuelto, á causa de no haber tenido por conveniente desistir los jóvenes de la villa de la celebracion de sus inocentes bailes de costumbre» (citació del diari *La Corona* publicada en *El Metrófono*, núm. 41, 1 novembre 1863, p. 4).
 9. El setmanari, dirigit per Josep Anselm Clavé, comentava: «A nosotros —algo legos en materias eclesiásticas— no se nos alcanza el por qué de la diferente conducta observada con los coros euterpenses en las distintas diócesis de Cataluña. Mientras en unas se bendicen los pendones de las sociedades corales con grandiosa pompa, poniendo el clero de su parte un decidido empeño en dar brillantez al acto, en otras se prohíbe hasta el canto de los coros en el templo» (*El Metrófono*, núm. 50, 3 gener 1864, p. 3).
 10. «Jph. Uñó, marit de Raymunda Riu (a) *Mestre dels Músics*» és la forma amb què surt citat en l'anotació del seu enterrament, el 25 de març de 1899 (Arxiu Històric de Moià [AHM], Fons Comunitat de Preveres, núm. 79, *Funcions adventicias celebradas en Moyá, comensan a apuntarse las del any 1884*).

de ser un puntal de la música orquestral, també ho continués essent de la coral.¹¹

També pot molt ben ser que alguna de les primeres entitats recreatives que es crearen a Moià, com el Casino Moianès (creat l'any 1859 i encara existent en 1868), el primer Círcol Industrial Moianès (1884-1900) o la Juventud Católica de Moyá (nascuda en 1886), de la mateixa manera que podien disposar d'un elenc teatral també tinguessin coral.¹² Si ens ha quedat constància que el nou Círcol Industrial Moianès creat l'any 1901 disposava d'un cor, que va cantar, com a mínim, en les festes majors de 1902 i 1903.¹³ Dos anys després, en celebrar-se la primera Festa de l'Arbre Fruiter aquest cor ja no existia, encara que segurament molts dels seus coristes s'incorporaren al cor «improvisat» per Francesc Viñas.

La creació de l'Orfeó Sant Graal: Ernest Llenas¹⁴

La Festa de l'Arbre Fruiter hagué d'esperar sis anys a tenir un cor formalment constituït que interpretés l'himne. I fou possible gràcies a un deixeble de l'antic director de l'Aurora Moyanesa, Josep Uñó: Ernest Llenas i Tort (1884-1961).

Ernest Llenas era fill de Manel Llenas i Diumenjó, ferrer o serraller amb habitatge i taller a la plaça Major. Amb nou anys començà els seus estudis de solfeig amb el mestre Uñó i una mica més tard es va iniciar amb el violí, de manera que, segons les dades biogràfiques de què disposem, amb només dotze anys ja tocava aquest instrument en el ball de Gitanes, per

11. «Músic i compositor, fou un professor complet que ensenyava música, del qual sorgí una extensa escola. És el qui donà un impuls més gran de la música a Moià durant els últims vint-i-cinc anys del segle XIX» (Glòria BALLÚS I CASÓLIVA, «Els músics a la vila de Moià», *Modilianum*, núm. 7, 1992, p. 31). Josep Uñó compongué les peces interpretades per Setmana Santa *Entrada de la Soledat i Miserere* (Jaume CLARÀ I ARISA, *La Setmana Santa de Moià: notícies històriques i elements tradicionals*, Moià: Associació Cultural Modilianum; Gràfiques Íster, 2013, pp. 75-77).

12. Per a la part teatral, vegeu Elvira PERMANYER I SERT, *Visca el teatre!: més de 100 anys aixecant el teló a Moià (1868-2004)*, Moià: Associació Cultural Modilianum, 2014, pp. 18-20.

13. El dia 17 d'agost de 1902 hi havia d'haver «serenatas por la orquesta Mayonesa [i.e. Moyanesa] y por el coro de la Sociedad "Círculo Industrial"» i l'any 1903 «serenatas por dos orquestas y el coro del Círculo Industrial Moyanés» (segons la transcripció dels programes de Festa Major feta per *La Vanguardia*, 11 agost 1902, p. 2, i 8 agost 1903, p. 3).

14. Si bé el nom de l'orfeó acostuma a portar la forma popular de «Sant Gral» —o, fins i tot, «San Gral», com apareix en la seva senyera—, en l'article utilitzem la forma normalitzada «Sant Graal», que també va ser emprada sovint en el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter* durant la tercera etapa d'existència de l'entitat, en els anys trenta (vegeu, per exemple, *Butlletí*, setembre 1932, pp. 2-4). Quan ens referim al calze a què fa referència el nom de l'orfeó, fem la forma preferent «sant Greal».

Sant Sebastià.¹⁵ Després, el mateix Uñó li ensenyaria les primeres nocions d'harmonia i composició, que quedaren suspeses per la mort del mestre, l'any 1899. Aquesta pèrdua la va suplir amb una gran voluntat i amb l'ajut del mètode d'aprenentatge d'Hilarión Eslava. Encara més tard, estudiaria piano.

L'any 1904 Llenas era director de La Moyanesa, segurament l'orquestra local que havia succeït la del mestre Uñó. Aquestes orquestres actuaven en cercaviles i processons, solemnitzant algunes funcions d'església, acompanyant les projeccions cinematogràfiques des que aquest espectacle es va anar popularitzant, participant en les festes majors dels pobles del voltant, si bé en les festivitats més importants de Mojà, com la festa major, sovint hi havien de jugar un paper complementari, ja que es contractaven una o, a vegades, dues orquestres forànies. Amb el nom d'Orquesta Moyanesa o similar la trobem documentada entre 1901 i 1911, quan fou substituïda per l'orquestra Emporium Moyanés i, en versió més reduïda, pel Sextet Emporium.¹⁶

En l'àmbit ja del cant coral, Ernest Llenas va participar en una iniciativa de l'Escola Pia de Mojà. Va ser la creació de l'Acadèmia Calassància, que tenia per objectiu «estendre, principalment entre 'l jovent de la vila de Moyá, els coneixements religiosos, científics, artístics y literaris, valentse per axó de conferencies, vetllades, concèrts y funcions de teatre». Actuava com a «president efectiu» de la nova entitat Josep Matarrodona, i Ernest Llenas, a més de ser membre de la junta, també era el «director del Orfeó».¹⁷ La vida de l'Acadèmia fou de curta durada.¹⁸

15. Per a la biografia d'Ernest Llenas seguim «Evocación de moyaneses ilustres. Ernesto Llenas Tort», *Modilianum*, juny 1961, pp. 49-51, que, alhora, reproduïx textos publicats en el *Carnet-guía del sardanista*, de Sabadell (1949) i a *Portaveu*, butlletí de l'Agrupación Cultural Folklórica Sardanista Sabadellense (1954). El mateix any 1954, en resposta a una enquesta de *La Tosca* sobre la seva participació en l'aleshores cinquantenària Festa de l'Arbre Fruiter, Ernest Llenas parla de la seva vinculació amb Viñas i l'Orfeó Sant Graal, amb alguns errors cronològics («La obra y los que la han vivido», *La Tosca*, agost 1954, pp. [6]-[7]).

16. Per a Ernest Llenas com a director de «La Moyanesa» (*El Pla de Bages*, 31 desembre 1904, p. [1]). A partir de les dades obtingudes de *La Vanguardia*, *El Pla de Bages* i el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter* deduíem la cronologia 1901-1911 i la successió per l'orquestra Emporium Moyanés, en una cronologia que no coincideix amb la que dona Glòria BALLÚS I CASÒLIVA, «Els músics a la vila de Mojà», *Modilianum*, núm. 7, 1992, pp. 39-41. Per la seva part, Ramon Cantó afirma: «Més tard els deixebles del Mestre Uñó, formaren dues orquestres, una dirigida pel Sr. Ernest Llenas que s'anomenava "Quinteto Emporium", i l'altre "Banda Moyanesa", del Santcliment: les dues actuaren diversos anys fins que al marxar ambdós directores es fusionaren formant l'"Orquesta la Moyanesa"» («Una charla con... D. Ramón Cantó Soldevila», *La Tosca*, maig 1948, pp. [3]-[4]).

17. *El Pla de Bages*, 12 gener 1905, p. [2].

18. «Desde un principio fue muy bien recibida; varias personas de la villa la favorecieron con su cooperación pecuniaria y pocos fueron los jóvenes que dejaron de alistarse en

Encara que és de suposar que tant l'Orquesta Moyanesa com el cor de l'Acadèmia Calassànica o el futur Orfeó Sant Graal podien tenir alguns col·laboradors que participessin en més d'una d'aquestes iniciatives, l'origen immediat de l'Orfeó Sant Graal cal buscar-lo en un dels grups de caramelles que sortien a cantar per Pasqua i, en concret, en el que dirigia el jove Ernest Llenas. Així, l'any 1911, el cronista del *Butlletí* remarca «les nombroses colles de caramellayres que han rondat per la vila y per pagés, cantant, ja'ls goigs dels sants de algunes administracions, ja falagueres rescobles apropiades á la augusta festivitat. Entre dites colles hem de fer esment especial de una de jovens que, dirigida per el Sr. Ernest Llenas, ens dexá saborejar tot un devassall de melodíes d'aire popular interpretades ab gust verament captivador». I el mateix cronista es lamentava que no hi hagués ningú que pogués organitzar un cor a Moià.¹⁹

O el cronista del *Butlletí* s'equivocava i ja en aquells moments Moià disposava d'un cor de joves, o bé Ernest Llenas va escoltar de seguida la petició que se li feia. La qüestió és que pel juny de 1911 la mateixa publicació l'esmenta com a director del cor La Lira, en una actuació en honor de Francesc Viñas que havia tingut lloc el dia 24 de maig. Aquest grup coral estava integrat dins el Casino de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter, nom amb què havia estat rebatejat l'any 1907 el Círcol Industrial Moianès.²⁰

El concert del 24 de maig de 1911 és l'únic que coneixem interpretat per La Lira. Quan, encara no un més més tard, el 23 de juny, vigília de Sant Joan, es fa un altre concert, en aquest cas per a obsequiar «distingides persones» que celebraven la seva onomàstica —entre elles, el rector, Mn. Joan Costa,

ella. Reuníanse en gran número los días festivos por la tarde y se les daba clase de solfeo por algún padre o por algunos de los mismos asociados, como Ignacio Alberch y Ernesto Llenas; [...] Además tomaron parte activa en algunas funciones religiosas, así en nuestra iglesia como en la parroquial; asistieron a la procesión de Semana Santa para cantar el Miserere, y salieron también a cantar la Pasión por algunas casas de las autoridades y bienhechores. Mas después de poco tiempo, parte por algunos disgustos que ocurrieron, parte por no poder continuar prestando su cooperación algunos de los que más activamente ayudaban [...] se paralizó y con el traslado de dicho P. Benito [M. Pi] a otro Colegio, acabó por deshacerse por completo» (Antoni Tasi, *Crónica del Colegio de las Escuelas Pías de Moyá*, Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya, 07.20-A, pp. 78-79).

19. El cronista ho feia, afegint-hi la seva percepció sobre la música popular del moment: «¡Lástima que no hi haja aquí qui s'emprenge la tasca d'organisar un chor de jovens qui ab sos himnes y cançons ens tornás el sentit de la bellíssima música catalana que, si troba entrada en orfeons y chors de algunes poblacions dignes de tota alabança, depressa va fugint de les montanyes, porque 'ls terraçans s'enamoran avuy de quatre melodíes insípides que 'ls captayres d'ofici ens pujan á vendre disfrazades ab un raig de notes incoherents de piano de manubri ó ab una esgarrapada de guitarra! Creyém que aqueix pensament hauría de preocupar á algú, y que la realisació del meteix podria donar copiosos resultats en diferents sentits» («Caramelles», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, maig 1911, p. 7).

20. «Crónica local», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, juny 1911, pp. 6-7.

i el president del Sindicat Agrícola, Joan Segalés—, el grup coral ja es presenta amb el nom de Sant Graal.²¹

És evident que l'al·lusió al «sant Greal» wagnerià no era aliena a la figura del tenor Viñas, com tampoc que el suport d'aquest hauria estat decisiu per a consolidar la nova entitat, amb uns estatuts propis, tot i que continuava mantenint la seu en el Casino de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter. Els estatuts de la nova entitat servien a Marian Buixó per a publicitar els objectius del grup coral:

Segons els estatuts de la metexa [coral], el seu objectiu principal es «la cultura dels seus associats, els quals se proposan dedicar les hores vagaroses al estudi de obras musicals y de cançons populars que fomentan l'amor á les coses de la Patria». Després els associats, á faysó dels antichs cavallers de Sant Gral, «deuen mostrarse defensors de la moralitat pública de la Vila, sense miraments polítichs de cap mena; sostenir els ideals de la Lliga de defensa del arbre fruyter, gloria de Moyá, y propagar el notabilíssim Himne del arbre fruyter ...»²²

Els estatuts van ser presentats al Govern Civil de la província per a la seva aprovació el mes de juny d'aquell any 1911. El dia 22 de juliol, l'alcalde de Moià, Francesc Fàbregas, informava que la nova entitat comptava «con un número de 50 sócios y estando compuesta de jóvenes obreros en su mayor parte, de buena moralidad y casi todos sócios del Casino de la Liga defensora del árbol frutal». La junta directiva era presidida per Salvador Orriols i Roca (de 25 anys, «dependiente», segons el padró de 1911, fill del contractista d'obres Ramon Orriols i Vilardell). N'era vice-president Baldomer Molas i Trullàs (29 anys, barber); tresorer, Joaquim Vilardell i Pujol (35 anys, bracer); vocal 1r, Sebastià Roca i Puigneró (21 anys, semoler —de cal Fideuer—). Com a vocal 2n inicialment hi constava Fidel Cunill i Orriols (35 anys, bracer), de seguida substituït per Isidre Fontseca i Roca (45 anys, baster). Finalment, el secretari també va canviar de seguida: en presentar la sol·licitud d'aprovació dels pressupostos, actuava com a tal Valentí Alsina i Solà (46 anys, bracer), que un parell de mesos després ja havia estat substituït per Marian Buixó i Ristol (21 anys, mecànic).²³ La

21. «El Chor Sant Gral», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, juliol 1911, p. 6. El nom de l'entitat presenta noms variants: «Chor Sant Gral», «Societat Choral Moyanesa "El Sant Gral"» fins a més o menys consolidar-se amb la forma que constarà en la senyera de l'entitat: «Orfeó Moianès San Gral» o, simplement, «Orfeó Sant Gral» (normalitzat, com hem dit en la nota 14, en la forma «Orfeó Sant Graal»). El *Clar i Net* dona, anys més tard, la data del 29 de juny de 1911 com la de l'estrena de l'entitat («Ressenya històrica de la vila», *Clar i Net*, 6 agost 1932, pp. 19-23).

22. Marián Buixó, «Societat Choral Moyanesa "El Sant Gral"», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, agost 1911, pp. 6-7. El mateix número inclou també un article de F.S. (Mn. Fortià Solà) sobre la figura del sant Greal i el poema «Als del "Sant Gral"», escrit per S. Sloirro (Salvador Orriols).

23. Els estatuts de l'entitat i la composició de les juntes, obtinguts de l'Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya (AGDGC), fons Associacions, exp. 6893, caixa 283. Complementem les dades amb informació extreta del padró de 1910 (AHM).

figura d'aquest darrer, autor també de l'article de presentació en societat de la nova coral en les pàgines del *Butlletí*, és especialment curiosa: en el padró de 1910, Marian Buixó consta vivint sol des de feia sis mesos al número 17 del carrer de Sant Josep, l'edifici de la Central on devia treballar com a mecànic, en el manteniment de la fàbrica d'electricitat que el seu pare, Josep Buixó i Costa, va tenir arrendada entre 1910 i 1912.²⁴

Per als assistents a una d'aquestes reunions també sabem el nom d'altres dels membres del cor. A més d'Ernest Llenas, alguns d'aquests eren: Manel Vilamitjana (no localitzat en el padró de 1910), Manel Alsina i Carner (55 anys, traginer), Josep Llenas i Palau (43 anys, teixidor), Jaume Clermont (no localitzat), Esteve Vilanova i Clarà (23 anys, sastre), Joan Duran i Farré (20 anys, teixidor), Josep Pujol (segurament Josep Pujol i Gay, 49 anys, bracer), Joan Oliveras (segurament Joan Oliveras i Tanyà, 19 anys, bracer), Isidre Mestres i Subirana (25 anys, teixidor), Ramon Canellas i Fonts (20 anys, teixidor), Joan Vilardell i Torrentà (23 anys, teixidor), Josep Soler (potser Josep Soler i Pujol, 37 anys, bracer), Salvador Casals i Sabatés (28 anys, bracer), Josep Picañol (no identificat), Antoni Colom i Berengueras (46 anys, bracer).²⁵ Un ventall de cantaires que va més enllà del que probablement era en origen el grup de joves caramellaires.

El gran debut dels coristes del Sant Graal tingué lloc el dia 16 d'agost del mateix 1911. A la tarda van cantar tres cançons i l'himne en la Festa de l'Arbre Fruiter que se celebrà en el local del Sindicat Agrícola. Però al matí, a les onze, ja havien actuat en el Casino en un concert vocal i instrumental que intercalà l'actuació dels cantaires amb l'execució de peces musicals per part de l'orquestra Els Muixins, de Sabadell, i la intervenció del jove tenor moianès Ricard Iglésias i Ribot de Morató. Aquest, aleshores de vint-i-sis anys i pintor de professió com el seu pare, Francesc Iglésias, a més de participar en les orquestres de la vila tocant el violoncel, cantaria diversos anys, com a tenor, el solo de l'himne de l'Arbre Fruiter.²⁶ La crònica del *Butlletí* deixava constància de la matinal del Casino:

Entre les funcions cíviqúes, la més notable y que dexá bon recort fou el Concert instrumental-vocal donat el matí del día 16 al Cassino de la Lliga. Fou una nota simpática que feu sospirar á tots els presents per una cultura artística de

12

284

24. Ramon TARTER I FONTS, «"La Electro-Industrial": els inicis de l'electricitat a Moià (1907-1920)», *Modilianum*, núm. 37 (2007), pp. 33-58, especialment pp. 45-47. Sobre Marian Buixó i Ristol (1890-1967), vegeu també Miquel RUDÉ I MORENO, «La "Fàbrica de sillas curvadas de J. Guilleumas"», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2007-2008, pp. 213-253.

25. D'aquest darrer, Antoni Colom (m. 1932), sabem que abans havia format part del cor La Lira («Cròniques», *Clar i Net*, 23 juliol 1932, p. 4).

26. Glòria BALLÚS I CASÒLIVA, «Els músics a la vila de Moià», *Modilianum*, núm. 7 (1992), pp. 120-121, 126. Vegeu-ne també una remembrança en Joan ROCA SALLAS, «Ricard Iglésias i Assumpta Perer de Planas», *La Tosca*, desembre 2013, p. 40.

que per desgracia ens trobem faltats al present en nostra Vila. La orquesta «Els Muxins», de Sabadell, tocá algunes de ses escullides pessses; el jove Ricart Iglesias ab veu esponjosa y tota vibranta de dolçor ens dexá saborejar algunes melodies de tenor, com el «Fra Diablo» interpretat finíssimament, y 'l chor d'homens y noys «Sant Gral» cantá «L'Emigrant», «Esglay», «Els pescadors», «Sota del Ohm», «Els Tres Tambors» l'«Himne del arbre fruyter», ó sia tot lo milloret que te preparat ab el poch temps que consta de organisió. En les cançons populars no hi trobárem á faltar res, y'ns feren l'efecte com en altres masses chorals de molts més elements; «Els Pescadors» en alguns indrets marxaren com una seda, y també hauria resultat «L'Emigrant», si les veus blanques haguessen disposat de més preparació. Però 'l moment suprem fou el del «Himne del arbre fruyter», pera 'l cant del qual se convidá á tots els qui tinguessen gust. Aquells motius sobris y de una vitalitat popular enamoradora, cantats per una gentada immensa sadollanta d'entussiasme, foren lo millor, lo més acabat, lo que hagué de repetir-se. ¡Quína complacencia's notá en tots els concurrents, y que curta resultá per tots la sessió! Nostra més complerta felicitació á la societat «Sant Gral», y endevant en el camí comensat.²⁷

Entre les peces interpretades pel cor moianès hi havia cançons populars d'Amadeu Vives, Enric Morera i Josep Anselm Clavé, així com una sardana d'Eusebi Guiteras.

L'any 1911, concretament el 24 de setembre, també tenim constància de la participació del Sant Graal en una vetllada literàrio-musical a benefici de la vila del Vendrell, que en aquells moments era delmada per una epidèmia de còlera. En la vetllada també hi van intervenir «las distinguidas y simpáticas señoritas Carolina Giberga, Amparo Roca, Elvira Casamitjana, Pilar Beille [Batlle?] y María Ruaix, de la colonia veraniega». Les 175 pessetes que s'obtingueren de la recaptació van ser enviades a Francesc Viñas perquè aquest en fes el repartiment.²⁸

L'any 1912 el cor va cantar pels carrers la vigília de Sant Josep i, l'endemà, en una funció a benefici del mateix cor. També pel carrer tornà a sortir pels «llocs d'esbarjo de la vila» el dia de Sant Joan.²⁹ El dia 16 d'agost va fer un concert similar al de l'any anterior amb l'orquestra Els Muixins, però en horari de tarda (a les quatre) i a l'envelat. El dia abans el cor Sant Graal s'havia fet mereixedor del reconeixement de tot el poble en ésser designat per l'ajuntament per a portar la bandera principal de la vila en la processó de la Festa Major. Va exercir de pendonista el president del Sant Graal, flanquejat com a cordonistes pels presidents del Centre Catòlic i de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter. «El chor de "Sant Gral" en massa volgué acompanyar al pendonista, y, lluhint tots els seus individus la clàssica

27. «Festes majors», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, setembre 1911, pp. 6-7.

28. *La Vanguardia*, 28 setembre 1911, p. 7. «Funció benéfica», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, octubre 1911, p. 7.

29. «El chor de Sant Gral», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, abril 1912, pp. 6-7, i juliol 1912, pp. 6-7.

barretina vermella, colocada damunt de la espatlla, y afilerats ab molta simetria, donaren una de les notes que segurament cridaren més l'atenció.» En finalitzar l'acte, el secretari del cor pronuncià un discurs d'agraïment.³⁰

Projecte de senyera, obra de Josep Nogué

El gener de 1913, el *Butlletí* publicava la notícia següent:

*Projecte d'una senyera pel chor de Sant Gral. — Varem veure'l esposat en l'aparador del nostre bon amich, Francisco Matarrodona, y confessam que'ns cridà l'atenció de debó. Es una artístich dibuix, en el qual hi ha simbolisada tota la bonica llegenda del Sant Gral, y encara que siam del tot profans en aquesta classe de treballs, y per lo meteix no pugam ferne un judici crítich, farem, no obstant, avinent als nostres llegidors que la mellor recomanació que d'aquells projecte puga ferse, es que la idea en ell simbolisada es del nostre célebre tenor Francisco Viñas, qui coneix perfectament la llegenda del Sant Gral, y que'l dibuix o part material es d'un dels mellors pintors de Roma.*³¹

En el text queda ben clar que allò exposat a l'aparador de la botiga de Francesc Matarrodona³² era el dibuix del projecte de la futura senyera del Sant Graal, que aquest incloïa motius al·legòrics al sant Greal inspirats pel tenor Viñas, «qui coneix perfectament la llegenda del Sant Gral»,³³ i que l'autoria del dibuix era «d'un dels mellors pintors de Roma».

Qui era aquest pintor? Doncs Josep Nogué i Massó, segons demostra una postal que el tenor li havia escrit des de Madrid el 15 de desembre de 1912 per agrair-li, de part dels components de l'orfeó el dibuix: «He de darle las gracias por el hermoso dibujo de la Senyera del Orfeó Moyanés, por encargo de aquellos chicos. Ha gustado muchísimo y se recojen fondos para que se pueda hacer pronto.»³⁴

30. Discurs reproduït en la crònica de l'acte publicada en el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, setembre 1912, pp. 4-5.

31. *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, gener 1913, p. 6.

32. Francesc Matarrodona i Molas, conegut com el «Mateta», tenia una quincalleria —alhora taller de reparacions diverses— al carrer de Sant Antoni, als baixos de l'aleshores Rectoria (a l'actual sala d'exposicions del Casal). Molt aficionat a les coses antigues de Moià, va ser un gran col·leccionista de tot tipus d'objectes antics (monedes, goigs...) i relacionats amb el passat moianès. Durant la guerra civil fou impulsor, amb Joan Estevanell, de la creació del Museu de Moià. La seva botiga era seu d'una tertúlia i no era estrany veure exposades obres artístiques en els seus aparadors. Vegeu, per exemple, «Una charla con... D. Francisco Matarrodona», *La Tosca*, abril 1948, pp. [3]-[4], i la necrològica publicada a *La Tosca*, març 1953, p. [4]. Agraeixo a Joan Carrera els detalls que m'ha donat sobre la botiga i la seva ubicació.

33. De fet, Francesc Viñas dedicaria una sèrie d'articles a «Parsifal», publicats en *El Noticiero Universal* entre 1912 i 1913 i reproduïts també en el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*. L'any 1934, ja mort el tenor, serien editats en forma de llibre: *Leyendas del Santo Graal y de Parsifal*.

34. Arxiu del Museu d'Art Modern de Tarragona (MAMT), fons J. Nogué, postal de Francesc

Josep Nogué i Massó havia nascut a Santa Coloma de Queralt l'any 1880, fill d'un sabater amb inquietuds artístiques i socials. Quan tenia cinc anys la família es traslladà a Barcelona, i als deu a Madrid, a causa dels problemes polítics en què el seu pare havia estat implicat a Barcelona. A la capital espanyola, Nogué i Massó va treballar com a gravador de vidre i com a retocador de fotografies. A catorze anys ingressà a l'Escola d'Arts i Oficis i, després, a l'Escuela Especial de Pintura, Escultura y Grabado (que després va ser la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando). L'any 1897 l'Ajuntament de Santa Coloma de Queralt promogué el seu pensionat sense dotació econòmica perquè pogués continuar la formació artística en l'esmentat centre. Va viatjar arreu d'Espanya i va començar a assolir fites artístiques que el vinculen amb l'estètica modernista. L'any 1904 va exposar al Salón Parés de Barcelona, i en 1907 guanyà les oposicions per al pensionat a l'Acadèmia de Belles Arts d'Espanya a Roma, del qual gaudiria fins a 1911.

És, per tant, aquesta estada a Roma el que fa que en la nota del *Butlletí* pugui ser anomenat «un dels mellors pintors de Roma». Sembla que no es deixà influir per les avantguardes aleshores dominants a la capital italiana. En canvi, sí que va estar temptat de deixar la carrera pictòrica per la musical. Va ser cap a 1911 en acabar-se-li el pensionat i encoratjat per amics del món musical com Francesc Viñas, Hipólito Lázaro, Pietro Mascagni o Mattia Battistini. En el cas de Viñas, cal tenir en compte que el tenor moianès també vivia a la capital italiana i, per tant, degueren haver tingut ocasió de conèixer-se. Fins i tot Viñas li faria de professor de cant durant l'estiu del 1913. Nogué debutaria com a tenor en 1915, però poc després enmalaltí de grip espanyola, fet que li va impedir de continuar la seva carrera com a cantant líric.³⁵

La vida professional de Nogué continuà, per tant, com a pintor, orientant-se, especialment, cap a la pintura de retrats de l'aristocràcia romana. D'aquest moment són sengles crítiques artístiques d'exposicions de Nogué que Francesc Viñas inclou en les seves «Crónicas romanas» escrites per a *El Noticiero Universal*. En la primera, del 2 de maig de 1914, Viñas el contraposa al «enjendro» avantguardista:

En el arte de la pintura se han inaugurado diferentes exposiciones; algunas

Viñas a Nogué Massó (Madrid, 15-12-1912). Agraïixo a la directora del MAMT, Rosa M. Ricoma Vallhonrat, les facilitats i la rapidesa per a obtenir la reproducció d'aquesta postal i consultar documentació relacionada. A la postal hi hem arribat a través del catàleg de l'exposició *Josep Nogué Massó, una trajectòria vital*, Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, 2013, pp. 42-43; seguim aquest catàleg, amb textos de Joan Sendra Mestre i Damià Amorós Albareda, per a fer el perfil de Josep Nogué.

35. *Josep Nogué Massó, una trajectòria vital*, Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, 2013, pp. 21-30.

de ellas particulares, sin que falte la nota futurista; este enjendro ridículo de osadía é impotencia, que no es nada ó menos que nada; un abigarramiento de cosas extrañas, de gente que quiere abrirse paso fiando solo en la frivolidad de la sociedad actual, tan atrozmente burlada por los futuristas.

En Nápoles no ha mucho tuvieron lo merecido. Daban éstos una representación teatral y les tiraron patatas, coles, rábanos, cebollas; hasta las butacas volaron. Fueron apaleados, hubo pedradas y la juerga acabó con unos cuantos heridos. ¡Enhorabuena!

De las exposiciones particulares he de hacer mención de la del famoso pintor español José Nogué, antiguo pensionado de nuestra Academia.

Por ella ha desfilado media Roma intelectual, y era de oír los grandes elogios que se tributaban á nuestro compatriota.

Hay expuestas obras de todos los géneros, demostración de una técnica analítica y sintética poderosa. Impresiones rápidas de la naturaleza con sus maravillosos efectos, interpretados con la mayor sencillez, que es el supremo ideal del arte.

Y si para las marinas y paisajes hemos visto derroche de poesía y sentimiento creador, más aún son manifiestas estas cualidades en los diferentes retratos de esta notable exposición.

El retrato del escultor valenciano Capuz, es una obra de arte extraordinaria. No cabe más sencillez ni más naturalidad dentro de la técnica. Por el justo modelado y las finezas de color sabiamente distribuido, nos dió la impresión de tanta verdad en su aspecto artístico, que parece un compendio completo de la obra filosófica de Taine.³⁶

I dos anys després escrivia:

Es objeto de los mayores elogios en este momento una obra de arte magnífica, debida al pincel del notable pintor español José Nogué.

Se trata de un cuadro que reproduce con gran elocuencia la semblanza de S. S. el Papa, pintado por encargo del Ilustrísimo señor arzobispo de Zaragoza.

Está pintado con arte soberano, y es admirable por la distribución armónica del color, como por el sentimiento que ha sabido imprimir en él.

El estudio de dicho pintor es visitadísimo; y entre las diferentes personalidades del gran mundo que han querido admirar la bella obra, figuran los embajadores de España, quienes felicitaron con entusiasmo á tan distinguido artista.³⁷

Sembla evident, per tant, que la relació entre Nogué i Massó i Francesc Viñas s'allargà en el temps, més enllà de l'encàrrec del dibuix per a la senyera de l'Orféo Sant Graal.³⁸

36. «Crónicas romanas, del tenor Viñas», *El Noticiero Universal*, 2 maig 1914 (edición de la noche), p. [2]. Sobre les cròniques romanes de Viñas, vegeu Jaume CLARÀ I ARISA, «Viñas, més enllà del tenor: de les cròniques romanes al Rafelet», *Modilium*, núm. 50 (2014), pp. 41-74.

37. «Crónicas romanas, del tenor Viñas», *El Noticiero Universal*, 3 juny 1916 (edición de la noche), p. [2].

38. De fet, la principal vinculació de Josep Nogué amb Moià no arribaria fins després de la guerra civil, quan, a través de Pere Viñas, germà del tenor, fou contractat per a pintar els frescos del presbiteri de l'església parroquial de Santa Maria de Moià, l'any 1947. Fruit

1913, primera crisi de l'Orfeo Sant Graal

En la postal de Francesc Viñas del 15 de desembre de 1912, el tenor deia a Josep Nogué que estaven recollint fons per a poder fer la senyera, o sigui per a passar del projecte dibuixat a l'objecte real. Però la crisi que viuria el grup coral durant l'any 1913 faria que tot plegat s'endarrerís una mica.

La crisi del cor Sant Graal es consumà el dia 29 de maig de 1913 en decidir-se, en sessió extraordinària, la seva dissolució «a causa de haberse dado de baja la casi totalidad de los socios».³⁹ En la junta que donava compte de la dissolució s'hi havien produït canvis respecte a l'anterior coneguda, de dos anys abans: havia plegat el president, Salvador Orriols, deixant el càrrec al fins aleshores vice-president, Baldomer Molas, el qual al seu torn havia estat substituït pel vocal Isidre Fontseca. En la secretaria Marian Buixó havia estat rellevat per Josep Clermont i, com a vocals, Sebastià Roca i l'esmentat Fontseca havien deixat pas a Antoni Mestres i Fidel Cunill. Joaquim Vilardell conservava la tresoreria i Ernest Llenas hi constava formalment com a director. Però, en menys de cinc mesos, els membres de la junta que havien tramitat la dissolució serien els mateixos (Llenas, Cunill, Molas, Mestres, Vilardell, Fontseca i Clermont) que sol·licitarien l'aprovació dels estatuts per a una nova coral també anomenada El Sant Graal.

Els motius de la pèrdua transitòria d'efectius que conduí a la breu dissolució degueren ser divergències personals, que no queden del tot explícites en cap dels escrits publicats quan El Sant Graal ressorgeix: «Per espai d'algun temps restà aquesta entitat oficialment dissolta, no's parlava ja d'ella, empró sempre s'han fet els medis per a que altra volta arribi 'l desitjat dia en que se se'n [sic] torni a parlar amb més entusiasme», en paraules de Josep Clermont.⁴⁰ O les d'Un Admirador, que reclama unitat en aquesta nova etapa, de la manca de la qual degué patir l'anterior: «... pròximament va a inaugurar-se una nova societat coral, la qual portará la mateixa denominació que la disolta fa poc "El Sant Graal", decaiguda amb molt sentiment dels moyanesos aimants de la cultura ... Si volem que la nova societat o tal volta mellor dit la societat resucitada tinga vida exuberant i no torni morir, es precis que'ns protegim els uns als altres, que anem tots a la una per a assolir els seus hermosos ideals ...»⁴¹

d'això passà una temporada a la vila, que també aprofità per a pintar alguns quadres amb vistes del poble. Vegeu Josep Nogué Massó, *una trajectòria vital*, Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, 2013, pp. 42-43 i 142-143, i la reproducció del Carreró nevad (p. 144).

39. Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya (AGDGC), fons Associacions, exp. 6893, caixa 283, Gran Societat Coral El Sant Graal. L'acte de dissolució no fou enviada al Govern Civil fins al 10 de setembre de 1913.

40. Josep CLERMONT BOLDÚ, «Invitació», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, octubre 1913, pp. 2-3.

41. UN ADMIRADOR, «Als moyanesos», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, octubre 1913, pp. 3-4.

En els estatuts de la represa entitat⁴² hi ha un altre element que ens pot donar pistes de per on podien haver anat els problemes dels mesos anteriors. L'article 19è especifica: «La sociedad tendrá su domicilio social en el piso primero de la casa no. 17 de la calle de San José de esta villa.» O sigui que el cor deixava qualsevol vinculació amb el Casino de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter, on fins aleshores tenia la seu —potser algun problema amb aquesta entitat havia influït en la deserció de part dels membres de la coral?— i la passava a tenir oficialment al carrer de Sant Josep, a l'edifici de la Central.⁴³ De tota manera, sembla que aviat degueren utilitzar com a seu l'edifici que anys després seria conegut precisament amb el nom del «Sant Graal», aleshores propietat del tenor Francesc Viñas.⁴⁴

Aquests nous estatuts també recullen, en l'article 20è: «Las insignias de la sociedad deberán contener los emblemas de "El Sant Gral" que son "El cáliz sagrado" y "La paloma divina", signos de virtud y fortaleza.» Són els símbols que ja devien estar inclosos en el projecte de senyera dibuixat per Josep Nogué i Massó i per a la confecció de la qual s'estaven buscant fons.

Uns fons que arribaren, precisament, en el moment en què el cor moianès s'havia dissolt; això ens fa creure que la seva recepció suposà un estímul per a la immediata revitalització de l'agrupació coral. La primera notícia

42. Presentats el 15 d'octubre de 1913 com a «Estatutos de la nueva sociedad coral "El Sant Gral" de la Ilustre y Real Villa de Moyá» (Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya (AGDGC), fons Associacions, exp. 7699, caixa 308, El Sant Gral).

43. En els records orals recollits per Salvador Farràs sobre l'Orfeó Sant Gral, cronològicament desordenats, s'esmenta l'assaig en aquest edifici: «En preguntar a algun d'aquells homes que ja ronden per sobre o per davall dels vuitanta anys, un em digué: "sí, quan era molt jove, una colla que anaven amb barretines cantaven les caramelles. A la Festa de l'Arbre, recordo que portava el pendó o senyera el Mestres (que era el peó de la carretera de l'Estant) i el Vilardell del Vall hi feia els solos. Noi, com que fa tants anys, ja no recordo gran cosa més." / Un altre, ja més entrat en el camp de la música (anys enrere era un dels músics que tocava en una de les orquestrines moianeses que avui ja no tenim) em deia: "Sí, home, quan encara anava al col·legi l'Ernest Llenas dirigia una colla de jovent i nois que cantaven a l'església, caramellas, Festa de l'Arbre (que algun any feia el solo de l'himne En Viñas)... Assajaven sobre la fàbrica de la Central. Però no va durar gaires anys, allò, encara que més tard formaren un "coro", que tampoc no va cantar gaire temps, però ja no portaven la senyera de l'Orfeó» (Salvador FARRÀS, «Sobre la fundació de l'Orfeó Sant-Graal», *La Tosca*, octubre 1983, pp. [19]-[20]).

44. En aquest edifici, situat en el número 11 del carrer de la Cendra i propietat de Robert Ponsa, l'any 1901 s'hi havia establert el segon Círculo Industrial Moyanés, que l'any 1907 canviaria el seu nom pel de Casino de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter i es traslladaria al «café de dal» del mateix carrer, en el local que deixava buit l'aleshores dissolt Ateneu Moianès. L'any 1909 Francesc Viñas comprà l'immoble i poc després (entre 1910 i 1912, segons Quim Viñas) s'hi instal·laria el «café del Patilles» del vell Manlleu. L'Orfeó Sant Graal utilitzaria la sala d'espectacles segurament a partir de 1914 o 1915. L'ús lúdic de l'edifici era més antic de 1901; Francesc Viñas, en parlar-ne, afirma que el seu pare ja hi havia fet comèdia (F. VIÑAS, «Moianesos del CLAR I NET», *Clar i Net*, 28 maig 1932, pp. 2-4; Carles RIERA I FONTS, *El Moianès: quasi-memòries d'en Quim Viñas*, Barcelona: El llamp, 1989, p. 128).

del donatiu apareixia publicada en la premsa a principis d'agost del 1913, pocs dies abans de la celebració de l'edició anual de la Festa de l'Arbre Fruiter:

La Sociedad Wagneriana de Barcelona ha puesto á disposición del tenor don Francisco Viñas la cantidad de dos mil pesetas para la gran fiesta del árbol frutal, que se celebrará el 16 del corriente en la villa de Moyá.

Una parte de dicha cantidad será entregada al orfeón el «Santo Graal», de dicha villa, para hacer la señora, cuyo proyecto ha sido dibujado por un célebre pintor español residente en Roma.

Lo restante de la cantidad se dividirá en diferentes premios entre los agricultores que hayan plantado más árboles frutales durante el año y fueron fieles cumplidores de las leyes del Estado.⁴⁵

El donatiu de l'Associació Wagneriana a Francesc Viñas era la manera de recompensar el tenor moianès per la seva participació en el festival que havien organitzat per commemorar el centenari del naixement de Richard Wagner. I, com que Viñas s'havia negat a acceptar una remuneració, la Wagneriana ho havia vehiculat com a donatiu a la Festa de l'Arbre Fruiter. En paraules de Joaquim Pena:

Tots els esforços de la junta de la nostra Wagneriana per a fer acceptar a en Viñas una remuneració personal pel seu extraordinari treball, foren endebades. No sabent, doncs, com testimoniar-li el nostre agraïment, la Wagneriana aprofità l'ocasió de la Festa de l'Arbre Fruiter de Mojà, que el nostre gran amic anyalment organitzava, i li envià una quantitat per a premis. Doncs en Viñas volgué encara que aquells diners tinguessin una finalitat quelcom wagneriana, i els destinà a la confecció de una senyera per a l'Orfeó dels Cavallers del Grial, format per una colla de pagesos moianencs qu'ell havia acoblat i ensinistrava en l'art del cant.⁴⁶

El Festival Wagner, celebrat al Palau de la Música entre el 18 de maig i el 3 de juny de 1913, inclogué la interpretació de bona part del *Parsifal* a càrrec del tenor Viñas. Recordem que seria ell mateix qui, uns mesos després, la nit del 31 de desembre de 1913 a l'1 de gener de 1914 protagonitzaria l'estrena mundial —sencera— d'aquesta òpera wagneriana fora de Bayreuth, just quan finia la prohibició legal d'interpretar-la fora de la ciutat germànica. La idea del festival havia estat de l'Associació Wagneriana i s'hi havia afegit també l'Orfeó Català, amb qui anaven a mitges de guanys i pèrdues econòmiques.⁴⁷ Per això el donatiu de l'Associació Wagneriana

45. *La Vanguardia*, 9 agost 1913, p. 3.

46. Conferència de Joaquim Pena, fundador de l'Associació Wagneriana de Barcelona, poc després de la mort de Francesc Viñas, reproduïda en Elvira PERMANYER I SERT, «Francesc Viñas vist per Joaquim Pena», *Modilianum*, núm. 50 (2014), pp. 75-92.

47. «Centenari de Wagner. El meteix mestre Sr. Pujol dóna compte d'un plan que té l'Associació Wagneriana de celebrar cap a la primavera uns grans concerts ab el concurs del Orfeó. Entre altres particularitats se donaria a conèixer en dits concerts tot

a la Festa de l'Arbre Fruiter també consta fet conjuntament amb l'Orfeó Català, molt probablement extret dels beneficis obtinguts en el festival.⁴⁸

*També tenim entès que l'Orfeó Català i la Societat Wagneriana de Barcelona han fet un important donatiu a la confecció de la senyera del chor de Sant Gral, els treballs de la qual començarán desseguida que s'hagi reorganitzat el citat chor.*⁴⁹

Represa de l'activitat coral i confecció i estrena de la senyera

Recapitem les dates principals: el desembre del 1912 s'exposava el dibuix del projecte de senyera, fet per Josep Nogué i Massó; el maig del 1913 es dissolia el cor del Sant Graal; a principis d'agost, l'Associació Wagneriana (i l'Orfeó Català) anunciava el donatiu a la Festa de l'Arbre Fruiter que Francesc Viñas vol dedicar en bona part a la senyera de l'orfeó moianès; aquest fet «motiva» que, per l'octubre, es reorganitzi de nou el cor del Sant Graal.

La primera actuació del ressorgit cor fou el 9 de novembre de 1913, culminació del novenari d'ànimes que s'havia iniciat el dia de Tots Sants i, alhora, tancament amb la festa de la Creu de les Festes Constantinianes que commemoraven el setzè centenari de l'edict de Milà, amb el qual l'emperador Constantí deixava de perseguir el cristianisme en l'Imperi Romà.⁵⁰ El cor moianès hi interpretà, tant en la processó com a l'interior de l'església, l'«Himne de la Creu».⁵¹

Amb el cor de nou en marxa i amb els donatius aconseguits, ja no hi havia res que impedís la confecció de la senyera. El mes de març de 1914 ja s'estava fent, en els tallers manresans de Can Jorba:

lo que 's pogués de l'obre "Parcival". La "Wagneriana" s'encarregaria de les pèrdues que hi pogués haver y l'Orfeó hi posaria gratis la sala, coberts els gastos. En cas de guany, l'"Associació Wagneriana" se quedaria les dues terceres parts, y 's donaria al Orfeó l'altra restant. Després d'alguna deliberació s'acorda fer a la "Wagneriana" una contra-proposició, segons la qual les dues entitats se farien empresa ab iguals condicions en guany y pèrdues, o sia meytat per meytat en un cas y altra. S'encarrega al Sr. Pujol la continuació de les gestions» (Centre de Documentació de l'Orfeó Català (CEDOC), Llibres d'actes, acta de la sessió del 10 de gener de 1913). La contraproposta de l'Orfeó Català fou acceptada per l'Associació Wagneriana (CEDOC, Llibres d'actes, acta de l'1 de febrer de 1913). Les actes es poden consultar en línia a través de la *Memòria digital de Catalunya*, <<http://mdc.cbuc.cat/cdm/landingpage/collection/ActesOC>>.

48. En els llibres d'actes de l'Orfeó Català no hem sabut trobar cap referència a l'aprovació d'aquest donatiu.

49. «Reorganització del chor de Sant Gral», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, octubre 1913, p. 6.

50. Sobre aquesta celebració a Catalunya, vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, «L'Església de Catalunya i les festes constantinianes de 1913: la commemoració eclesial de l'Edicte de Milà (313)», *Revista de Teologia de Catalunya*, 38/1 (2013), pp. 231-246.

51. «Novenari d'ànimes i festes constantinianes», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, novembre 1913, p. 47.

El Sr. Ernest Llenas, Director del Chor del St. Gral, ens comunica que en la acreditada casa Jorba de Manresa, s'han començat ja'ls treballs de la senyera del citat Chor, que serà una obra riquíssima i eminentment artística. El plan simbòlic i decoratiu ha sigut ideat per la meteixa casa, i, reservant-nos per a un altre dia fer-ne una descripció ben detallada, avui ne dirém solament quatre paraules. En una cara s'hi perfilarán amb riquíssims brodats d'or i seda, el retrat del immortal Wagner, el pentàgrama i la copa i coloma misterioses del «Parsifal» tot molt ben combinat. Les lletres de la inscripció: «Sant Gral» serán també bordades amb finíssim or. En l'altre cara s'hi borderán les quatre barres regionals, l'escut de Moyá, Creu de Sant Jordi, les notes del «Himne del arbre fruiter», una llança simbolitzant la del «Parsifal» i una lira, símbol de la música. Si'ls choristes del Sant Gral veuen ja realitzat el somni d'or de posseir una riquíssima i artística senyera que puguin lluir sempre que surtin a cantar, es degut al afecte que'ls te'l nostre bon patrici, Francisco Viñas, qui lográ de la Associació wagneriana i del Orfeó Catalá de Barcelona un importantíssim donatiu del qual ne feu generosa ofrena al seu estimat Chor, per a que aquest pugués donar desseguida ordre a la casa Jorba de començar els treballs de la tant suspirada senyera. Segons ens comunica el Sr. Llenas, el Chor te en projecte grans funcions per a'l dia en que puga estrenar la seva preuada joia.⁵²

Del text anterior el que més crida l'atenció és que «el plan simbòlic i decoratiu ha sigut ideat per la meteixa casa [Jorba]», fet que posem en dubte, ja que, havent Viñas —bon coneixedor de la llegenda del sant Greal— concebut el projecte original dibuixat per Josep Nogué, el més lògic hauria estat que des de Can Jorba seguisin el mateix dibuix.

Ara bé, quan, a principis del mes de juny de 1914 la senyera ja es troba acabada i s'exposa per primera vegada als aparadors de Can Jorba, es presenta com que el dibuix ha estat realitzat pel «nostre compatrici senyor Cuixart».⁵³

Francesc Cuixart i Barjau (1875-1927) havia nascut a Berga, però als tres mesos d'edat ja vivia a la capital del Bages. A setze anys va estudiar amb el pintor manresà Francesc Morell i després va marxar a Barcelona, on, a la Llotja, fou deixeble de Claudi Lorenzale; com a conclusió dels estudis va pintar una de les seves obres més conegudes, *La crema del paper segellat*, episodi de la guerra del Francès que ornamenta la casa de la vila de Manresa. És aquí on va fer tota la seva carrera professional, com a professor de l'Escola d'Arts i Oficis, on tingué com a alumne, entre altres, Josep Mestres Cabanes. Va pintar obres de caràcter històric i natures mortes, va fer projectes i dibuixos de caràcter urbanístic (per encàrrec de la casa Jorba), va dissenyar la medalla commemorativa de la Batalla del

52. «Artística senyera», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, març 1914, pp. 6-7.

53. «En un aparador d'aquells importants magatzems [P. Jorba i fills], quedarà avui exposada una rica i artística senyera, dibuix original del nostre compatrici senyor Cuixart, confeccionada en aquells tallers per encàrrec del "Orfeó Moyanés", de Moyá» (*El Pla de Bages*, 6 juny 1914, p. [3]).

Bruc (1908) i els segells de diverses institucions (Orfeó Manresà, Foment de la Sardana de la Comarca de Bages...). Com a dibuixant, amb un estil modernista a semblança d'Alexandre de Riquer, va fer un gran nombre de diplomes, estandards i programes. L'any 1903 ja havia dissenyat la senyera de l'Orfeó Manresà, i també faria la de l'Esbart Manresà de Dansaires a més d'ensenyes d'altres entitats bagenques.⁵⁴

Per tant, si pel desembre de 1912 s'exposava el dibuix que havia fet Josep Nogué i Massó, a partir del plantejament ideat per Francesc Viñas, i pel juny de 1914 es presenta la senyera definitiva com a dibuixada per Francesc Cuixart i amb el pla simbòlic concebut des de Can Jorba, a qui hem de creure? En la meua opinió, com ja he dit, el simbolisme de la senyera només pot ser atribuït a Francesc Viñas. Cosa diferent és l'atribució de l'autoria del dibuix. És segur que Josep Nogué va fer un primer projecte, del qual no coneixem prou detalls per a saber si va ser seguit molt o poc per Francesc Cuixart a l'hora de realitzar el dibuix que seria definitiu. Ara bé, per l'experiència demostrada en la confecció de senyeres i estandards, i també pel tipus de dibuix modernista que realitzava, sembla ben plausible que puguem atribuir-ne l'autoria a Cuixart.⁵⁵ Però sempre ens quedarà la recança de saber com era el projecte original de Nogué i Massó.

L'acte de benedicció de la senyera tingué lloc el mateix dia de la festa major, 15 d'agost de 1914, a dos quarts de quatre de la tarda a l'església parroquial (vegeu la fotografia de la coberta). A la celebració hi assistí molta gent, ja que s'havia anunciat que el tenor Viñas hi cantaria. Hi així ho féu, interpretant tres composicions del seu germà Mn. Marià Viñas: *Tota pulchra*, *O Jesu mi* i *Christe, cum sit hinc exire*. Els dos padrins de la senyera foren «el reputat notari D. Joan Soler i la senyoreta Carolina Giberga», tots dos membres de la colònia estiuejant de la vila. Joan Soler i Vilarasau (m. 1917), propietari de Can Perxer, vivia a Barcelona on exercia com a notari.⁵⁶ De Carolina Giberga no en sabem res, a part que era membre

-
54. La *Revista Il·lustrada Jorba* va dedicar, després de la seva mort, un número monogràfic a Francesc Cuixart i Barjau (núm. 258, març 1931), d'on les fonts posteriors extreuen la major part de les dades. En la revista no s'esmenta la senyera de l'Orfeó Sant Gral, però sí que hi surt fotografiada amb el peu «Estandarte confeccionado en estos Almacenes. Dibujo del señor Cuixart» (p. 123).
55. La fama de Can Jorba per a confeccionar senyeres i estandards sembla que trascendí l'àmbit bagenc i, fins i tot, català. En el diari de Madrid *El Siglo Futuro* (16 maig 1908, p. [1]) hem trobat que també confeccionaren la bandera del Círculo Integrista de San Sebastián. Entre les persones que hi intervingueren és possible que, a part de Cuixart, alguna altra també participés, sis anys després, en la de la senyera moianesa: «Por todo lo cual felicitamos, muy de corazón, á D. Francisco Cuixart, autor del dibujo; á P. Jorba é hijos, en cuyos talleres, dirigidos por D. Francisco Borrás, se ha ejecutado la labor, y á D. Alfonso Pascual, que ha confeccionado la alabarda.»
56. Havia estat notari de Sarrià entre 1870 i 1884, i, després d'ocupar algunes altres destinacions passà a Barcelona l'any 1896 fins a la seva mort, en 1917 (Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*. 8, Segle XIX, 1863-1900,

Els «cavallers del Sant Graal» amb la seva senyera, a la plaça de Sant Sebastià, el 15 d'agost de 1914 (fot. M. Raurell; col·lecció Manel Alsina)

de la colònia d'estiuejants.⁵⁷ La tria d'aquests padrins tampoc no sabem a què obeïa: potser havien contribuït a pagar una part del que devia haver costat la senyera confeccionada a Can Jorba? No ho creiem, perquè de les 2.000 pessetes lliurades per l'Associació Wagneriana i l'Orfeó Català, Viñas en destinà gairebé 1.000 a pagar la senyera,⁵⁸ quantitat que sembla un preu raonable, sobretot tenint en compte que la «cinta-corbata» que hi

Barcelona: Fundació Noguera, 2013, pp. 79-89). Morí a Barcelona el 20 de març de 1917 (vegeu-ne la necrològica a *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, abril 1917, pp. 5-6).

57. Uns anys abans, com ja hem citat anteriorment, havia participat en una vetllada literàrio-musical en què també havia intervingut el primer orfeó Sant Graal: «Además de esta sociedad coral, tomaron parte en la velada las distinguidas y simpáticas señoritas Carolina Giberga, Amparo Roca, Elvira Casamitjana, Pilar Beille [Batlle?] y María Ruai, de la colonia veraniega, ejecutando bonitas composiciones en el piano, los cuales les valieron prolongados aplausos» (*La Vanguardia*, 28 setembre 1911, p. 7). Segons Carles Martorell, descendent de Joan Soler i Vilarasau, Carolina Giberga podria estar emparentada amb el matrimoni format per Ramon Bussanya i Avel·lina Gibert, fet que no hem pogut constatar documentalment. Però, curiosament, els dies 30 i 31 de juliol de 1917, a Can Bussanya s'allotjà «l'Escm. ministre de Cuba D. Benjamín Giberga», que tampoc no sabem si tenia cap relació amb l'esmentada Carolina («Ministre de Cuba», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, juliol 1917, p. 6).
58. Segons una carta de Francesc Viñas a Lluís Millet del 4 d'octubre de 1916 (CEDOC, 2.1 70_Carta Viñas a Millet). En el llibret *Record de la Festa íntima de l'Arbre Fruiter de la vila de Moyà: any 1914* només s'assenyalen l'Orfeó Català i l'Associació Wagneriana de Barcelona com a pagadors de la senyera.

afegí l'Ajuntament de Moià costà només 50 pessetes.⁵⁹ La cinta, amb els escuts de Moià i Catalunya, incloïa el lema «El Ajuntament de Moyá / al Sant Gral 1914».

Francesc Viñas es mostrà satisfet de l'acte en descriure'l a Joaquim Pena:

La Senyera de los Caballeros del Gral es magnífica. Hizo su primera salida para la fiesta. Figúrese el efecto que hacía ver el retrato del Maestro [Wagner] llevado en la procesión y bendecido con gran solemnidad en la Iglesia llena a rebosar mientras yo cantaba 3 piezas religiosas de mi hermano. Fue un momento conmovedor. Mi voz lloraba y todos los Caballeros del Gral rodeando la simbólica Senyera tenían los ojos llenos de lágrimas. Todavía falta algún detalle y cuando esté lista del todo piensan llevarla a la Associació Wagneriana y al Orfeó para que la vean y darles las gracias.⁶⁰

L'endemà de la benedicció, l'Orfeó Sant Graal ja lluí la flamant senyera en la seva actuació en la Festa de l'Arbre Fruiter. Segons la crònica publicada en el *Butlletí*, una de les parts de l'acte fou el «concert instrumental i vocal, durant el qual el chor del St. Gral cantà diferents composicions baix l'experta batuta del mestre Josep Matarrodona de Manresa».⁶¹ Aquest Josep Matarrodona era membre de l'Orfeó Manresà.⁶²

El nou ocàs de l'Orfeó

Malgrat l'eufòria d'aquest reinici de les activitats, la segona vida de l'Orfeó Sant Graal tampoc no seria gaire llarga. El dimarts de Carnestoltes de l'any 1915, en una activitat que anava més enllà de la pròpiament coral, organitzaren una arrossada a la plaça.⁶³ El dia de Pasqua foren amfitrions del Cor de Sant Josep, de Manresa, dirigit per Cristòfol Ferrer, que oferiren els seus cants a la plaça de Sant Sebastià, davant la casa de la vila, i en el

24

296

59. Segons l'acord del ple municipal del 2 d'agost de 1914 (d'acord amb el buidatge de les actes municipals fet per Salvador Farràs).

60. Sèrie de tres postals de Francesc Viñas a Joaquim Pena, 3 setembre 1914, transcrits dins «Correspondencia Francisco Viñas-Joaquín Pena», *Wagneriana*, núm. 3 (octubre 2013), p. 38.

61. «Festa major de la vila», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, setembre 1914, pp. 1-3.

62. Així consta a *Bages Ciutat*, 31 maig 1911, p. [1].

63. «Dinar d'arròs a la plassa. — Son dignes de tota lloança els joves del chor del St. Gral que, ajudats admirablement per el Sr. Alcalde, serviren a la plaça major el dimars de carnestoltes un arròs molt ben arreglat a tots els que's presentaren a menjar-ne i per cert que foren moltíssims. Foren moltes i grans les calderes que's buidaren, havent regnat durant l'apat una alegria i ordre admirables. A més del arròs se repartí també pa, i i taronges. Cal fer notar que'ls joves del St. Gral el diumenge anterior havien organitzat una estudiantina que, precedida d'una elegant carrossa, recorregué les cases de la vila, demanant almoïna per a 'l dinar del dimars» (*Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, març 1915, pp. 4-7).

local social de l'entitat coral moianesa.⁶⁴ Durant la Festa de l'Arbre Fruiter, hi interpretaren l'himne.⁶⁵

Ben poc després, el *Butlletí* publicava la notícia de la segona dissolució:

*Amb greu sentiment ens hem enterat de que la societat coral «El Sant Gral» que tants éxits había obtingut en tots els actes públics que había prés part, acaba de pendre l'acort de disòldrer's, donant-se'n compte al Sr. Gobernador civil de la provincia.*⁶⁶

Aquesta segona desaparició, a diferència de la primera, tenia una raó precisa, amb nom i cognoms: el fet que el seu director, Ernest Llenas i Tort, marxava de Moià per instal·lar-se a Sabadell contratat per la societat coral La Americana i, després, per la cobla La Principal del Vallès.⁶⁷ Malgrat els intents per buscar un nou director, s'hagué d'acabar dissolent la coral, com explicava un any després, el 4 d'octubre de 1916, Francesc Viñas a Lluís Millet:

Com V. sap, a Moyà habíam format un chor molt modest. «Això sí», qu'el batejàrem de Cavallers del Gral. La primera finalitat era la de que cantessin en tota ocasió propícia l'Himne de l'arbre fruiter i'l propaguessin.

Duran els primers temps va anà molt bé, a tal punt que de aquelles dos mil pesetas que Vustès i la Wagneriana donaren a la Lliga de l'arbre fruiter, s'els en donaren casi mil pera fer una senyera.

Tot va ser gaudir, férem una benedicció memorable a la Iglésia, etc., la cosa cada dia anaba millor, arreserats tots en aquella insígnia plena de símbols de Parsifal, de una part. A l'altra fragments de l'Himne de l'arbre fruiter voltejan l'escut de Moyà.

Mes, un dia, el mestre directó, qu'era un manyà ple de intel·ligència, trovà que Moyà és massa xic per ell i li ofereixen la direcció d'un Orfeó a Sabadell, i em plantà tot.

*Duran algun temps as feya vení un mestre de Manresa una vegada a la semana, pro això no era pràctic i am gran sentiment vàrem haber de deixar-ho corre.*⁶⁸

El text anterior era el preàmbul de la petició que Viñas volia fer a Lluís Millet i a la junta de l'Orfeó Català:

L'orfeó del Sant Gral de Moyà no existeix. Ara bé, i la senyera!

64. «Excursió artística», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, juny 1915, pp. 4-6).

65. Per la Festa Major del 1915, la seu de la societat Sant Graal també acollia la companyia teatral de Joan Santacana, que el dia 15 posava en escena *L'estudiant insòlit* i el dia 16 *Espectres* (La Vanguardia, 8 agost 1915, p. 4).

66. «Disolució del St. Gral», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, octubre 1915, p. 6.

67. «Evocación de moyanenses ilustres. Ernesto Llenas Tort», *Modilianum*, juny 1961, pp. 49-51. Dóna com a data del trasllat el mes de març del 1915.

68. CEDOC, 2.1 70_Carta Viñas a Millet. Sorpren en la carta que una persona com Viñas, que va haver de marxar de Moià per a triomfar, retregui a Ernest Llenas que trobés que «Moyà és massa xic per ell».

Jo he pensat que ja qu'es feu amb dinés de Vustès i la Wagneriana, que retorni a la seva llar.

A Moyà es podria perde si jo em moru. ¿Vuldrían vustès conservar-la, pusar-la entre els seus trofeus, recorts, etc.?

Si anys a vení a Moyà es pugués turnà a institutir aquella agrupació, si les garanties fossin prous pudrien retornar-la.

Ès això el gran favor que demano a V. i a la Junta de l'Orfeó.⁶⁹

El prec fou atès i la junta de l'Orfeó Català, en la sessió del 7 de novembre de 1916 acceptava la custòdia de la senyera de l'Orfeó Sant Graal.⁷⁰ A principis de desembre se celebrava l'acte de lliurament de la senyera, ben ressenyat per una crònica en el diari *La Vanguardia*:

—Ha tenido efecto en el «Orfeó Catalá» una interesante ceremonia.

El eminente artista don Francisco Viñas hizo entrega á aquella junta de la preciosa «senyera» del extinguido coro moyanés, que titularon «De Caballeros del Graal», cuyos miembros, en su mayor parte labradores, tenían la misión de propagar el Himno del Arbol Frutal.

Por causas ajenas á la voluntad de todos, no fué posible sostener tan bella institución, no contando la villa de Moyá con elementos directores estables, y como al fundar aquella entidad fué apadrinada por el «Orfeó Catalá», determinóse entregarles su mejor trofeo, para ser guardado entre los recuerdos que la asociación barcelonesa tiene recogidos.

Con tal motivo cruzáronse palabras de afecto y admiración entre el señor Viñas, el maestro Millet y el presidente del «Orfeó Catalá».

La «senyera» es una verdader[a] obra de arte y está llena de símbolos que recuerdan el drama divino Parsifal.

De una parte hay la lanza ensangrentada, el cáliz, la cándida paloma, los nombres de Titurel, Amfortas, Parsifal y Lohengrin, y la efigie de Ricardo Wagner ordenada [sic] con los temas musicales de los caballeros del Graal.

En la otra el escudo de la villa de Moyá, casi igual al de Barcelona, por haber sido en otros tiempos el mayor arrabal de la ciudad condal.

Lleva también como principal adorno los temas del «Himne de l'Arbre Fruiter», que al instituir la fiesta del Arbol Frutal —creación gloriosa de aquella villa— escribieron Maragall y el maestro Morera.

La breve ceremonia fué en ciertos momentos conmovedora.⁷¹

69. CEDOC, 2.1 70_Carta Viñas a Millet.

70. «Se dóna conte d'altre lletra de l'eminent tenor, En Francisco Viñas, en la qual ofereix al Orfeó la guarda i custòdia de la senyera que fou del disolt Chor "Els Cavallers del Sant Graal", de Moyà, per ell fundat, fent la salvetat de que si algun dia el susdit Chor tornés a existir, veuria amb gust que's retornés dita ensenya. S'acorda acceptar amb goig tal oferiment i participar-ho aixís al comunicant» (CEDOC, Llibres d'actes, acta de la sessió del 7 de novembre de 1916).

71. *La Vanguardia*, 4 desembre 1916, p. 11. L'article és reproduït en el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, desembre 1916, pp. 5-6.

El Sant Graal sense l'Orfeó

Havia desaparegut l'Orfeó Sant Graal, però el nom de «Sant Graal» continuaria pervivint en l'edifici que l'havia hostatjat. Així trobem que se celebra un curset de ramaderia i indústries derivades «en el saló del teatre de la extingida societat Sant Gral» (*Butlletí*, novembre 1915), que la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter organitza una festa en honor dels nois i noies protectors dels arbres «en el saló d'espectacles del café Sant Gral» (*Butlletí*, setembre 1916) o que es fan unes sessions de cinema «en el Teatre Sant Gral» (*Butlletí*, setembre 1917). Per l'Onze de Setembre del 1918, «en el saló del café Sant Gral» hi té lloc una vetllada literària «per honrar al defensor de les llibertats, que un dia arrebatà als catalans, el rei Felip V, de trista recordança» (*Butlletí*, octubre 1918). És el preàmbul a la creació, en el mateix local, del Foment Nacionalista Català Rafel Casanova, que hi serà actiu des de 1919 fins a la seva clausura per la dictadura de Primo de Rivera, l'any 1923. En tot aquest temps la denominació de «Sant Graal» desapareix del tot —com a mínim en la documentació escrita—, però es devia conservar ben viva, perquè el mateix 1923, «amb motiu de ser dissolt pel Directori militar el Foment Nacionalista "Rafel Casanova" de nostre vila, s'ha creat en dit lloc un café públic anomenat café Sant Gral en record de la antiga institució coral que havia existit allí».⁷²

L'any següent, 1924, i suposem que mantenint-hi també el café, Francesc Viñas va llogar l'edifici —o una seva part— a l'ajuntament per a destinar-lo a escola municipal de nois. Uns anys més tard, cap a 1931-1932, el va reformar donant-li l'aparença amb què ha arribat fins als nostres dies. A principis dels anys trenta també el cedí per a ús dels joves fejecistes.⁷³

1932, tercera represa de l'Orfeó Sant Graal

El dia de la festa major de 1932, ja en plena República, tornava a actuar un cor moianès batejat amb el nom del Sant Graal. Era en la missa d'aquell dia assenyalat i ho feia sota la direcció del beneficiat organista de la parròquia, Mn. Lluís Daví. L'endemà, dia 16, al matí participaren, cantant els Segadors, en la inauguració de l'estàtua a Rafel Casanova, acte que era encapçalat pel president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià. A la tarda també intervingueren en la Festa de l'Arbre Fruiter, interpretant obres de Millet, Vives, Pérez Moya, Sancho Marraco i Morera, a més de l'*Himne de l'arbre fruiter*.⁷⁴ Per la Diada d'aquell mateix any també

72. «Un nou Café», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, novembre 1923, p. 7.

73. F. VIÑAS, «Moianesos del CLAR I NET», *Clar i net*, 28 maig 1932, pp. 2-4. La primera notícia de les reformes en l'edifici, a «Gran míting d'Acció Catòlica», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, febrer 1932, p. 34.

74. «La Festa Major d'enguany», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, setembre

participaren amb els seus cants en l'acte d'ofrena floral davant l'estàtua de Casanova.⁷⁵

L'impulsor del reprès orfeó era l'esmentat Mn. Lluís Daví i Segalés (1888-1954).⁷⁶ Capellà molt actiu, cantà missa per primera vegada l'any 1915, l'any següent entrà com a sagristà en la parròquia de Moià, en 1917 ingressà en la Comunitat de Preveres i des de 1927 hi exercia d'organista. Va ser un dels fundadors del Centre de Cultura Popular, l'any 1920, que després, i canviant de seu, es convertiria en el Casal Catòlic. En el camp musical, l'any 1918 havia creat una escola de música per a nois, a partir del qual es degué formar un cor de nois i noies que actuà en els anys immediatament posteriors. L'any 1926, al Casal Catòlic fundà la Schola Cantorum, el grup coral que —potser amb alguna interrupció— actuaria fins a l'any 1932, aleshores ja com a part de la secció local de la Federació de Joves Cristians de Catalunya.⁷⁷

La inauguració oficial del nou orfeó no es produí fins al dia de Nadal d'aquell any 1932, en el mateix local del Sant Graal. L'acte començà amb un discurs de salutació del president de l'entitat, Joan Vilardell i Torrentà (43 anys, teixidor), que mostrà el seu agraïment al tenor Francesc Viñas i al director del cor, Mn. Lluís Daví, i proclamà la intenció de convertir l'orfeó en un lloc que aglutinés tots els moianesos, prescindint de la seva tendència política, amb els ideals de «espiritualitzar, dignificar, elevar, educar el poble».⁷⁸ El programa d'aquesta actuació es dividí en tres parts: en la primera s'interpretaren obres de Millet, Morera, Sancho Marraco, Pérez Moya, Vives, Marimon i els coristes Pere Castells i Cirera (18 anys, del comerç) i Francesc Ponsa i Casallarch (16 anys).⁷⁹ La segona part continuà amb obres de Bizet, Brunet, Waelrant, Weils, Morera i Vives, una sardana cantada per les orfeonistes Anna Codina i Espinasa (14 anys) i Dolors Daví

1932, pp. 2-4. *Festa Major de Moià: programa de les festes que es celebraran en el Saló «San-Graal» durant els dies 14, 15 i 16 d'agost de 1932.*

75. *La Vanguardia*, 15 setembre 1932, p. 21. En l'acte també hi intervingué un altre cor moianès, el de l'Avenç Obrer Català.

76. Florenci COLET i Joan CLARÀ, «Recordant Mn. Lluís Daví», *La Tosca*, juny 2004, pp. 10-11.

77. Vegeu un resum de les dades extretes del *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter* en Salvador FARRÀS, «Sobre la fundació de l'Orfeó Sant-Graal», *La Tosca*, octubre 1983, pp. [19]-[20].

78. De fet, Vilardell contraposava un cant «bo» a un cant «dolent»: «al marge i enfront d'aquest cant que ennobleix i eleva, que uneix i deslliura, que enforteix i ablana; hi ha un cant groller i lasciu, sensual i eròtic, que envileix i enerva, que esclavitzava i rebaixa, que intoxica i mata. / Cloguint-se per sempre els nostres llavis, abans de pol·luir-se i sollar-se amb baixes, abans de pros[ti]tuir-se a la vilania innoble dels sentits.» El text complet del president i la crònica de l'acte, en «Inauguració de l'Orfeó Moianès Sant Graal», *Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, gener 1933, pp. 3-6. Les dades dels membres del cor les obtenim del padró d'habitants de 1936 (AHM).

79. Sobre el futur beat, vegeu Carles RIERA, *Vida del beat Francesc Xavier Ponsa*, Moià: La Tosca, 1994, que esmenta el seu pas per l'Orfeó Sant Graal (p. 21).

(segurament Dolors Daví i Aguilar, 18 anys), acompanyades al piano per Antònia Orriols i Font (18 anys); llegiren poemes Sebastiana Sarri i Forcada (19 anys) i Roser Queralt i Anfruns (17 anys). En la tercera part es posà en escena la sarsuela *L'allotjat*, de Josep Costa i Garriga, interpretada pels també orfeonistes Joan Vilardell, Domènec Canet i Vilella (26 anys; fuster), Miquel Ruaix i Sant (26 anys; teixidor), Pere Castells i Francesc Ponsa, amb acompanyament musical de Mercè Renom i Gallés (25 anys; del comerç). Els estatuts de l'entitat havien estat aprovats dues setmanes abans, el 10 de desembre de 1932, essent-ne president provisional l'esmentat Joan Vilardell, i secretari provisional Miquel Ruaix. La seu, lògicament, s'establí al número 11 del carrer de la Cendra, el Sant Graal.⁸⁰ Tot i que els estatuts no ho esmentaven i les cròniques periodístiques tampoc no hi posen l'accent, en aquesta nova represa de l'Orfeó aquest era de veus mixtes, incorporant-hi de manera notable la presència femenina.

El 14 de juliol del 1933 moria a Barcelona el tenor Francesc Viñas. L'Orfeó Sant Graal participà en les mostres de dol que s'organitzaren i, després, en la revitalització de la Festa de l'Arbre Fruiter que seguí el traspàs del fundador. L'Orfeó s'integrà en el nou Patronat creat a instàncies del gendre de Viñas, el doctor Jacint Vilardell.⁸¹

Fou precisament la Festa de l'Arbre Fruiter de l'any 1933, poc després de morir Viñas, i amb presència per segona vegada a Moià del president de la Generalitat de Catalunya Francesc Macià, quan la senyera de l'Orfeó Moianès tornà a Moià, tal com testimonien les imatges fotogràfiques que es conserven. Les gestions per a la seva restitució foren dutes a terme per Jacint Vilardell i la senyera arribà a Moià el dia 12 d'agost, si bé l'Orfeó Català no ho aprovà en junta fins al 4 d'octubre, més d'un mes i mig després.⁸²

Durant els anys que seguiren fins a l'esclat de la guerra, l'Orfeó participà en totes les edicions de la Festa de l'Arbre Fruiter, interpretant-hi, a més de l'*Himne de l'arbre fruiter*, també *El cant de la senyera*. Entre les altres actuacions que li coneixem hi ha el cant de la Passió pels carrers de la vila (13 abril 1933), un concert a la memòria de Francesc Viñas (30 juliol 1933), la participació en un festival pro monument al mateix tenor (24 setembre 1933), un concert de Cap d'Any (31 desembre 1933), un altre

80. *Orfeó Moianès Sant-Graal: estatuts i reglament*, Manresa: Impremta i Llibreria P. Alcaraz de Bausili, [1933?].

81. Vegeu Jaume CLARÀ i ARISA, *L'obra cívica del tenor Francesc Viñas: cent anys de la Festa de l'Arbre Fruiter (1904-2003)*, Moià: Ajuntament de Moià; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, pp. 232ss.

82. «Retorn d'una senyera. A petició del Dr. J. Vilardell, gendre que fou del tenor Francesc Viñas de Moyà, s'acorda entregar-li mitjansant rebut, la senyera dels "Cantaires de Sant Graal" de l'Orfeó de Moyà, que fou depositada en la nostra Entitat» (CEDOC, Llibres d'actes, acta del 4 d'octubre de 1933). La data exacta del retorn de la senyera la proporciona Joan Estevanell en el seu dietari (AHM).

concert el 12 d'agost de 1934, la intervenció en un festival benèfic que tingué lloc en el Foment Catalanista Republicà, «el Círcol» (25 agost 1934), uns festa a l'ermita de la Tosca (9 setembre 1934), un ofici de Rèquiem a l'església parroquial per la Diada de 1934, cants en l'ofici solemne per les víctimes dels fets revolucionaris de l'octubre de 1934 (16 desembre 1934), un altre concert de cap d'any (30 desembre 1934), un concert al Casal Parroquial de Castellterçol (13 gener 1935), la intervenció en les festes per la canonització de l'escolapi sant Pompili M. Pirrotti (3 febrer 1935), la intervenció en les inauguracions de la biblioteca i de la nova oficina de la Caixa de Pensions (16 agost 1935), una excursió a Alella, juntament amb els fejecistes (24 octubre 1935), i una altra excursió, en aquest cas a Tarragona (7 juny 1936).⁸³

L'activitat de l'Orfeó Sant Graal degué cessar, o disminuir molt, amb l'esclat de la guerra civil, si bé un informe del «delegado local» del CNS —el sindicat del règim franquista— del 30 de juny de 1941 afirmava que «dicha Sociedad iba desarrollando sus funciones hasta los últimos días del derrumbamiento marxista», essent-ne llavors director, segons aquesta font, Ramon Cantó i Soldevila (1902-1952; del comerç). Ramon Cantó era una persona que estava vinculada sobretot a la Creu Roja local i al món musical, actuant i dirigint el Sextet i l'Orquestra Ideal, on tocava la trompeta, el piano i el violí. De fet, l'informe del sindicat franquista acusava Cantó d'haver-se apropiat del piano de l'Orfeó:

En el año 1932 se constituyó en esta villa una Sociedad artísticamusical denominada «Orfeó Moianés San/Cral [sic]» cuyos <cuyos> fines eran los que el mismo nombre ya define.

Dicha Sociedad iba desarrollando sus funciones hasta los últimos días del derrumbamiento marxista y al pasar el frente de las tropas por esta villa, el local donde tenía su domicilio la referida Sociedad, fué utilizado para alojamiento de tropas. Unos socios amantes de los bienes patrimonio de la misma y al propio tiempo de la música, mejor dicho que componen una pequeña agrupación musical, procuraron sustraer un piano de dicho local para así salvarlo del destrozo que a buen seguro iba a parar, ó bien se lo llevaron individuos ajenos, depositándolo en el domicilio del Director de dicha agrupación musical Ramón Cantó Soldevila. Como quiera que la Sociedad de referencia no ha vuelto a poner en actividad sus funciones, el referido piano ha continuado depositado en dicho domicilio utilizándolo dicha Agrupación musical para los ensayos.

Pero en virtud de que ha pasado ya el tiempo sobrante sin que la referida Sociedad reanude sus actividades, y no queriendo [el] poseedor del piano incurrir en responsabilidades y como quiera que es afiliado a la C.N.S. de esta localidad como Músico, me ha denunciado el caso poniendo el referido piano

83. Dades obtingudes del *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter, La Vanguardia* i el dietari de Joan Estevanell (AHM). Del concert de cap d'any del 30 de desembre de 1934, qualificat com a «sisè concert» de l'any tenim el programa, segons el qual s'interpretaren obres de Millet, Morera, Cumellas Ribó, Mas Serracant, Bach, Martini, Botey, Canteloube, Morató, Mozart, Blanc, Pérez Moya, Brunet, Lambert i Marimon.

Jacint Vilardell (amb braçalet negre per la recent mort del seu sogre) en retornar la senyera de l'Orfeó; al seu darrere, Mn. Lluís Daví (fot. Just Renom; col·lecció Manel Alsina)

cruzado marca CHASAIGNE F a la disposición de esta Delegación.

Por lo que en virtud de lo ordenado por esta Superioridad he dispuesto ingresarlo al patrimonio de la C.N.S. con caracter de interinidad hasta tanto se ordene lo que proceda sobre el particular, quedando hasta tanto depositario del mismo y bajo su responsabilidad el actual poseedor Ramon Cantó Soldevila.⁸⁴

En el seu diari, Ramon Cantó no esmentà mai quina fou la seva relació amb l'Orfeó Sant Graal. Sobre l'incident del piano, que utilitzaven efectivament a casa seva per als assaigs de l'orquestra, hi ha diverses anotacions aquell any 1941 fins que es veu obligat a lliurar-lo al C.N.S. i l'orquestra ha de comprar-ne un de nou.⁸⁵

84. Còpia de l'informe, datat a Moià el 30 de juny de 1941 i que havia de signar el delegat local del C.N.S., segurament Eusebi Graners. (Agraeixo a Salvador Anfruns que m'hagi permès la consulta d'aquest document.)

85. Diari de Ramon Cantó i Soldevila, 1934-1951, document inèdit.

La darrera represa de l'Orfeó Sant Graal

No sabem com es va salvar la senyera de l'Orfeó Sant Graal de les destrosses de la guerra. En el dietari de Joan Estevanell no s'esmenta pas la seva recuperació.⁸⁶ En l'inventari del Museu de Moià la procedència de la senyera consta com a «donació Viñas» i, per una fotografia de Just Renom, datada cap a 1947, es veu en el museu, col·locada al costat del retrat d'Avel·lina Gibert, vídua Bussanya.

La «resurrecció» de l'Orfeó Sant Graal no es produí fins a una data emblemàtica: l'any 1954, cinquantenari de la fundació de la Festa de l'Arbre Fruiter. La primera notícia la dóna la revista *La Tosca*, que, uns mesos abans de la celebració va demanar als seus lectors que els enviessin idees d'activitats que es poguessin fer per a la commemoració: una d'elles, signada amb les inicials P.R., proposava reorganitzar l'Orfeó Sant Graal. A més, subratllava que «teniendo en cuenta que en el Museo se conserva intacta la "senyera" del mismo, la cosa quedaría completa».⁸⁷

I dit i fet. El número d'agost de 1954 de la mateixa revista ja informava que el renascut orfeó estava assajant, sota la direcció d'Ernest Llenas —el qui n'havia estat el primer director—. Havent actuat en la festa del cinquantenari, l'Orfeó es va tornar a constituir en entitat. Formaren la junta directiva: Joan Vilardell, president (que recuperava el càrrec que ja havia tingut durant els anys trenta), Ramon Oller, vice-president; Joan Gaja, secretari; Pere Abancó, tresorer; Joan Codina, vocal, i Rosina Armengol i Rosa M. Iglésias, «vocales femeninas». La direcció de l'Orfeó no la mantenia Ernest Llenas —que vivia a Sabadell— sinó que era ocupada per Ramon Serra i Garriga.⁸⁸ Aquest havia arribat a Moià el mateix any 1954 per estimular l'activitat musical de la vila, fruit de la qual fou, per exemple, la creació de l'orquestra Stelo.⁸⁹

L'activitat del nou cor, segons la informació publicada per *La Tosca*, no fou gaire intensa. A part de les intervencions en les festes de l'Arbre Fruiter, també solemnitzà alguns oficis religiosos, però no féu cap activitat pròpiament concertística. Gairebé destacà més l'activitat de la seva Secció Dramàtica, amb tres funcions, totes en el Teatre Viñas: el dia de Nadal

86. L'únic salvament d'objectes del Sant Graal que esmenta Estevanell correspon al divendres 11 de març de 1938: «M'emporto a Can Casanova el prestatge de la galeria del jardí del Sant-Graal que servia per a la gramola de les sardanes, plaques, solfes, etc. de l'Orfeó» (Jaume CLARÀ i ARISA [ed.], *Vida quotidiana i salvació del patrimoni a la rereguarda: dietari de Joan Estevanell i Riera, Moià 1936-1940*, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2010, p. 202).

87. «Los lectores sugieren: preparando las bodas de oro», *La Tosca*, març 1954, p. [12].

88. «Orfeó Sant Graal», *La Tosca*, setembre 1954, p. [13].

89. Ramon Serra i Garriga també fou el contacte que féu venir a Moià Artur Castany, la persona que revitalitzà les danses tradicionals de la vila (*Moià 1956: tot un poble en la recuperació d'un ball: més de 700 moianesos fotografiats per Just Renom en la recuperació del ball del Ciri*, Moià: Associació Cultural Modilianum, 2016, pp. 6-7).

Francesca Mas lligant a la senyera la corbata que oferien ella i el seu marit, Ernest Llenas, el 19 de març de 1956 (fot. Just Renom)

de 1954 interpretaven *De bon tremp*, de Manuel Folch i Torres, i el sainet *Indicis*, de Josep M. Pous, dirigits pel mateix Ramon Serra i Garriga; el dia de Sant Josep de 1955, *Rei i senyor*, de Josep Pous i Pagès, i el sainet *L'apotecari de Malgrat*, de Teodor Baró, en aquesta ocasió sota la direcció de Joan Gaja. Finalment, el 18 de març de 1956 era el torn de *L'Hostal de la Glòria*, de Josep M. de Sagarra, en una funció destinada a recaptar fons per a un homenatge que la vila volia fer a l'actor moianès Pius Daví.⁹⁰

Malgrat no ser-ne director, la vinculació de l'Orfeó Sant Graal amb Ernest Llenas continuà durant aquesta etapa. L'any 1955 el músic i compositor d'origen moianès va compondre un himne a cinc veus dedicat a la senyera de l'Orfeó, *Senyera venerada*, amb lletra de l'escriptor sabadellenc Ramon Ribera i Llobet (1884-1957), i que fou estrenat en la Festa de l'Arbre Fruiter d'aquell any.⁹¹ Encara més remarcable va ser la voluntat de celebrar les seves noces matrimonials fent, ell i la seva muller, Francesca Mas, amb aquest motiu entrega de la segona corbata que ornamenta la senyera de l'Orfeó. La data de la celebració fou el 19 de març de 1956, amb un ofici cantat i la imposició de la corbata davant la portalada de l'església parroquial.⁹²

L'estiu de 1956 passava a ocupar la direcció de l'Orfeó Mn. Josep Miralpeix i Planàs (1913-1983), entrat feia poc a la parròquia de Moià, de la qual seria organista i on anys més tard fundaria el Cor Parroquial.⁹³ L'activitat coral, però, no remuntà. Com un darrer crit d'alerta, Ernest Llenas va publicar un article a *La Tosca* on constata «que l'Orfeó sofria una crisi en estat agònic que, de no posar-hi immediatament cura, el conduirà irremissiblement a la mort.» La causa, en la seva opinió, era la «indiferència» de la gent.⁹⁴

Per la Festa de l'Arbre Fruiter de 1957 encara consta que l'*Himne de l'arbre fruiter* va ser interpretat per l'Orfeó Sant Graal, dirigit per Mn. Josep Miralpeix. L'any següent, 1958, el tornava a dirigir el mateix Mn. Miralpeix, però ja només davant un «coro local».⁹⁵

L'Orfeó Sant Graal havia desaparegut —per sempre?—. Les seves quatre etapes de vida sumen només mitja dotzena d'anys (1911-1913, 1913-1916, 1932-1936, 1954-1957). Quatre intents poc reeixits en la seva continuïtat —el més fructífer a tots els nivells, el dels anys trenta, interromput per la guerra—, però que han deixat petjada a la vila, amb el record en el nom de l'edifici del Sant Graal i amb la magnífica senyera ara feliçment restaurada pel Museu de Moià.

90. Elvira PERMANYER I SERT, *Visca el teatre!: més de 100 anys aixecant el teló a Moià (1868-2004)*, Moià: Associació Cultural Modilianum, 2014, pp. 98-99.

91. Vegeu els números de *La Tosca* de maig i setembre de 1955.

92. «Simpática fiesta», *La Tosca*, març 1956, p. [9]. Un altre signe de consideració envers l'Orfeó Sant Graal el va tenir Sebastià Daví i Aguilar que el mateix any va fer-li lliurament de la batuta amb què dirigia el seu difunt oncle, el director de l'Orfeó durant els anys trenta, Mn. Lluís Daví («Simpático acto», *La Tosca*, juny-juliol 1956, p. [11]).

93. Vegeu-ne els articles necrològics a *La Tosca* d'octubre 1983.

94. Ernest LLENAS TORT, «Als components i simpatitzants de l'Orfeó San Graal», *La Tosca*, març 1957, pp. [6]-[7].

95. Vegeu els números de *La Tosca* de setembre 1957 i setembre 1958.